

LUND UNIVERSITY

Review of Bengt-Åke Månsson (red.), "Vä kyrka 900 år 2021" (2021).

Wienberg, Jes

Published in:
Kyrkohistorisk årsskrift

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2022). Review of Bengt-Åke Månsson (red.), "Vä kyrka 900 år 2021" (2021). *Kyrkohistorisk årsskrift*, 122, 162-164.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Annan

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SKRIFTER UTGIVNA AV SVENSKA KYRKOHISTORISKA FÖRENINGEN 1:122
PUBLICATIONS OF THE SWEDISH SOCIETY OF CHURCH HISTORY 1:122

Kyrkohistorisk årsskrift 2022

Redigerad av ANDERS JARLERT

Professor i kyrkohistoria vid Lunds universitet

With abstracts/summaries in English

Svenska Kyrkohistoriska Föreningen

MEMBER OF C.I.H.E.C. (COMMISSION INTERNATIONALE
D'HISTOIRE ET D'ETUDES DU CHRISTIANISME)

ARBETSUTSKOTT

Ordförande: Professor Urban Claesson

Vice ordförande: Docent Stina Fallberg Sundmark

Sekreterare: Teol.dr. Andreas Wejderstam

Skattmästare: Teol. mast. Ida Olenius

Övriga ledamöter: Professor Martin Berntson, Professor Anders Jarlert och Professor Bertil Nilsson

E-post: Anders.Jarlert@ctr.lu.se, kyrkohistoriskaforeningen@gmail.com;

Webbplats: www.kyrkohistoria.org

KYRKOISTORISK ÅRSSKRIFT

Redaktör: Professor Anders Jarlert, Lund

Redaktionssekreterare: Docent David Gudmundsson, Lund (recensioner),
david.gudmundsson@ctr.lu.se

Adress (böcker): Docent David Gudmundsson, CTR, LUX, Lunds universitet, Box 192, 221 00 Lund

(recensioner): Docent David Gudmundsson, david.gudmundsson@ctr.lu.se

(artiklar): Prof. Anders Jarlert, CTR, LUX, Lunds universitet, Box 192, 221 00 Lund,

anders.jarlert@ctr.lu.se (från 2023: Urban.Claesson@teol.uu.se)

Advisory Board: Professor Ingvar Dahlbacka, Åbo, Professor Dr. Heinrich Holze, Rostock,

Professor Tarald Rasmussen, Oslo.

Webbplats: www.kyrkohistoria.org

PlusGiro 37 05 43-1

Medlemsavgift: 275 kronor för fullt betalande, 225 kronor för registrerade studenter och pensionärer.

Vid rekvisition kostar KÅ 275 kronor. Kostnader för porto och emballage tillkommer.

For international subscriptions:

iban: SE13 9500 0099 6034 0370 5431

BIC: NDEASESS (NORDEA)

If you are a (new) subscriber, please send all correspondence to ida.olenius@teol.uu.se

Utgiven med anslag från

Samfundet Pro Fide et Christianismo (Kyrkoherde Nils Henrikssons stiftelse)

och Stiftelsen Lindauers fond

Sättning: Daniel Karlsson, PCG Malmö, 2022

Tryck: ÅkessonBerg, 2022

ISBN 978-91-987091-1-7

ISSN 0085-2619

mössan har fascinerat författarna, liksom det lär ha gjort lokalt, framgår om inte av annat av att han inte enbart får pryda omslaget, han återfinns därtill på bild ytterligare fyra gånger inne i boken.

Undersökningen av Gårdby kyrka demonstrerar på ett häpnadsväckande sätt hur nya metoder kan leda till nya resultat där man tidigare fått ge upp. De återanvända delarna från takkonstruktionen ger indicier för dateringen av faser i den medeltida kyrkans byggnadshistoria. DNA-analyser av skelett visar nära släktskap mellan enskilda individer som har begravts inne i kyrkan, strontium-analyser visar att de allra flesta hade växt upp lokalt, till skillnad från under vikingatiden, då många kom utifrån, och hälsotillståndet kan påvisas i detalj utifrån analys av ben och tänder. Och nya perspektiv blir synliga, när forskarna försöker att kombinera skriftliga upplysningar i kyrkoböckerna med sina vetenskapliga iakttagelser för att identifiera de gravlagda, även om man i första omgången misslyckas med att sätta namn på de gravlagda i koret; det förblir en gåta.

Man får inte glömma, vilket inte heller författarna gör, att detta att få en begravning inne i kyrkan var förbehållet ett fåtal, en social och ekonomisk elit. Önskar man mer representativt skildra en öländsk socken, måste även de många gravarna på den omgivande kyrkogården involveras.

Gåtfulla Gårdby är som bok ett ypperligt exempel på en populär förmedling av forskningsresultat, intresseväckande och begriplig även i de naturvetenskapliga delarna. Här följer boken en god tradition vid Linköpingskontoret, som genom åren har åstadkommit många vackra böcker.

Sedan kan jag som läsare tycka att det hade varit rimligt att dela upp det långa kapitlet om kyrkan i åtminstone två huvudkapitel, ett om kyrkobyggnaden (s. 47–85) och ett om gravarna (s. 86–158). Utan att det ges avkall på det populärvetenskapliga syftet kunde texten ha fått diskreta noter, som visade på hur olika påståenden och iakttagelser har förankrats i analyser och litteratur. Och sedan anser jag att det är felaktigt att beskriva de tidiga kyrktornen som sekulära (s. 27). Det är en missuppfattning av den diskussion som har förts kring tornens funktion i Sverige och på andra platser. Tornen var en del av

kyrkan där klockorna hängde, de hade en symbolisk betydelse och var en del av det sakrala. Sedan kunde klockorna flyttas ut i en klockstapel, när de blev större och man började svänga dem vid ringningen, liksom det i tornet kunde finnas en empor eller ett galleri, vars funktion i dessa år diskuteras, och det kunde finnas gravar, men därför blev tornet inte sekulärt. Sedan framgår det inte av figurtexten, att det är Rikard Hedvall som syns tillsammans med namngivna Ragnhild Boström i fig. 32 och det är lite införstått att »Karin» i fig. 44 i Dädesjö är Karin Lindeblad, Hedvalls fru och även hon arkeolog.

Ros och ris, men boken är ett föredömligt exempel på en tillgänglig framställning av nya insiktsfulla resultat från en kyrkundersökning, där den så kallade forskningsfronten är på tydlig frammarsch. Boken kastar spännande nytt ljus över det förflutna, och den kan varmt rekommenderas.

JES WIENBERG

Bengt-Åke Månsson (red.)

VÄ KYRKA 900 ÅR 2021.

Kristianstad: Vä-Skepparslövs församling 2021, 101 sid.

Jubileer är en av flera goda anledningar till att en kyrka får förnyad uppmärksamhet och till att det kanske utges en eller flera publikationer som resultat: Dalby 950 år 2010, Bromma 850 år 2018, Vä 900 år 2021 och snart Lunds domkyrka 900 år 2023.

Vä kyrka har de senare åren fått förnyad aktualitet i debatten kring kyrkans datering och tolkningen av de förnåma kalkmålningarna, där forskare har intagit olika ståndpunkter, mer eller mindre oförsonligt. Daterar således en pergamentslapp hittad på 1960-talet tillsammans med relikier kyrkan och kalkmålningarna med donatorsbilder till 1121, till 1131 eller senare? På sydsidan av tribunbågen, det vill säga bågen in till absiden, syns en man med ett skrin(?), och på nordsidan en kvinna med en modell av kyrkan. Föreställer bilderna då kung Nils Svensson (dödad 1134) och hans drottning Margareta Fredkulla (troligen död 1130) – eller kung Knut

Magnusson (mördad 1157) och hans mor, drottning Rikissa (dog troligen på 1150-talet)?

Vä kyrka har nu blivit föremål för en jubileumsskrift, *Vä kyrka 900 år 2021*. Det är en antologi redigerad av pastoratets kyrkoherde Bengt-Åke Månsson. Texten är liten i storlek, illustrationerna många och innehållet består av tre artiklar, som på mycket olika sätt kastar ljus över platsen med dess kyrka.

Första artikeln, »Anno 1100: En betraktelse över Nordeuropa, Skåne och Vä», är författad av historikern Dick Harrison. Det är en bred berättelse om tiden omkring år 1100 med tonvikt på den politiska historien, välformulerad som alltid, utan illustrationer eller referenser, där Vä dyker upp mot slutet.

Den andra artikeln, »Vä – från helig lund till kungsgårdskomplex», är skriven av Tor Flensmarck, jurist och lokalhistoriker. Artikeln är nog sammanfogad av flera mindre texter, vilket om inte annat framgår av noterna, som är utlagda i fyra block. Här behandlas teman som några förmodade kungliga gravar, dopfunten som kasserad användes av en bonde för att tvätta potatis men som 2015 återkom från Historiska museet i Stockholm till kyrkan, sägner som berör orten samt tankar kring lokalisering av kungsgården och klostret.

Artikeln är tematiskt något rörig och blandar faktiska iakttagelser med spekulationer. Man kan med Drotten och S:t Stefan i Lund samt många andra exempel förvänta, att Vä kyrka med funktion som kungsgårds-, kloster- och församlingskyrka har varit omgiven av ett stort antal romanska sten-kistegravar. Att resonera kring att en enstaka grav som påträffades 1938 under golvet i nykyrkan på nordsidan skulle kunna tillhöra drottning Gertrud (som dog 1197), och att nykyrkan därför inte kan vara från 1593 utan är betydligt äldre, är knappast meningsfullt. När man omsider lyckades hitta och så småningom bestämma benen från kistan (de hade återbegravts ute på kyrkogården), kunde man konstatera att de kom från två vuxna personer, två barn samt djur! En datering av kalkbruk från kistan till 1221–1293 gör inte historien bättre. Men då föreslås det, att kistan i stället kan ha tillhört Skånes galkare (kungens högste företrädare) Ingemar, som omnämns 1211.

I artikeln påstås också att det äldsta skriftliga belägget för Uppåkra står att finna i ärkebiskop Absalons testamente från 1200–1201; nej, det är i Knut den heliges gåvobrev 1085. Det antyds att man kanske kunde segla till Vä, vilket är tveksamt. Artikeln konkluderar avslutningsvis att man inte har lyckats lokalisera kungsgården eller klostret. Och någon helig lund blev det nog inte heller.

Det tredje och längsta bidraget är författat av Anders Ödman, historisk arkeolog och tidigare museichef för Historiska museet i Lund. Ödman presenterar i »Stenar kan tala! Vä kyrka i klarare belysning» en lång rad nya iakttagelser och tankar kring kyrkan. Det argumenteras för, att koret har stått som en egen byggnad och att det med sitt kvadratiska valv, där kapitäl och baser är bevarade, kanske går tillbaka till 1000-talet. Som en andra fas tillkommer absiden, korets tunnvalv, långhuset och tornen.

Av särskilt intresse är, att det lyckades att träningsdatera en »brädlapp» från sakramentsskåpet omedelbart under den kvinnliga donatorn till åren 1112–1126 och trä över ett fönster i söder i tornet till 1111–1140, vilket kanske styrker dateringen till tidigt 1100-tal för den stående byggnaden, åtminstone en datering av kalkmålningarna till 1120-talet. Ödman anser, att klostret har varit uppfört i trä och stått på kyrkans sydsida, att döma av portaler och skador i murverket, som kan ha uppstått när det brann 1213.

Av intresse är också, att Ödman övertygande visar, att långhusets två ursprungligt polerade kolonner inte är så kallade spolier, det vill säga återanvända antika kolonner, som man tidigare har trott; polerade kolonner finns också till exempel i Hvidesläktens Fjenneslev kyrka och i Roskilde domkyrka, båda på Själland. Bergarten och sten av den storleken går att hitta på närmre håll, nämligen vid Djurröd väster om Vä. Det argumenteras vidare för, att man har förmått att polera sten redan på 1100–1200-talet i Skandinavien, alltså att tekniken inte återupptogs först i Norditalien på 1300-talet och sedan kom till Skandinavien på 1700-talet. Man kanske även har funnit arkeologiska spår av verksamheten där man har polerat sten under medeltiden i staden Vä.

Sedan kan man undra över argumentationen för att Vä kyrka som stenbyggnad går tillbaka till 1000-talet. Det påpekas inte mindre än sju gånger, att fundamentet till kyrkan med gjutmurar är ett »ålderdomligt» drag. Ja, det förekommer i murar under den befintliga domkyrkan i Lund, det är påvisat vid ett rivet stenhus sydväst om domkyrkan, som kan ha ingått i kungsgården och vid S:t Clemens i Lund samt kanske i delar av anläggningen i Dalby, men inte vid Drotten i Lund eller S:t Clemens i Helsingborg, S:t Jørgensbjerg i Roskilde eller Jelling på Jylland. Frågan är, hur ålderdomlig murtekniken egentligen var, och om den kunde fortsätta in på 1100-talet? Det finns ju inga eller få säkra dateringar från platserna med gjutmurar.

När det diskuteras stensarkofager nämns, att de enda kända exemplen är fyra stycken – i kryptan i Viborg domkyrka på Jylland, en liggande utanför Västra Sallerups kyrka, Andreas Sunessons grav i Lunds domkyrka samt en omtalad av historikern Arild Huitfeldt i Väkyrka. Men det kan även nämnas biskop Páll av Skalhólts sarkofag, nu i Reykjavík, och närmare än så har jag sett en sarkofag/stenkista i Silvåkra kyrkas vapenhus samt vid ruinerna av S:ta Annas kapell i Åhus i Skåne en stenkista bärgad från ett 1600-talsvrak utanför Åhus.

Sammanfattningsvis är publikationen en ojämn bok med många intressanta uppslag, där man gärna kunde ha lagt mer tid och omsorg på det redaktionella, korrekturläsning och layout samt ibland gått längre i referenserna än Wikipedia. Mina tankar går till Norge, där man oftast håller en hög klass inom lokalhistorien, eller till andra exempel på publikationer med anledning av kyrkojubileer. Det är möjligt att göra det bättre. Men boken har skapat nyfikenhet och inspirerat, helt enligt intentionen hos redaktören.

JES WIENBERG

Denis M. Searby

EN KORT INTRODUKTION TILL HELIGA BIRGITTAS UPPEBARELSER. (Veritas skriftserie 5)

Stockholm: Veritas förlag 2022, 191 sid.

Trots att litteraturen gällande både Birgitta själv och hennes Uppenbarelser är riklig, har Denis M. Searby skrivit en liten bok som behövs. Enligt honom själv riktar den sig främst till nybörjaren på området, men även den som är mer erfaren får med denna bok god hjälp att möblera huset rätt. Överblicken över Uppenbarelserna delges läsaren med hjälp av klassisk minnesteknik där materialet struktureras som en byggnad med olika rum. Kapitel tre inleds därför med en orienteringstavla över Uppenbarelserna som en herrgård och därefter följer en systematiskt och pedagogiskt upplagd genomgång av de olika böckernas innehåll och förhållande till varandra.

Searbys Prolog till boken tar upp hur man bör hantera historiskt källmaterial – vilka källorna är och vilka bedömningskriterier man bör använda för att bedöma deras tillförlitlighet – samt utlägger några viktiga termer.

I det första kapitlet utläggs författarfrågan. Har Birgitta skrivit Uppenbarelserna? Vilket är grundspråket – fornsvenska eller latin? Vilka personer var utöver Birgitta inblandade i processen från uppenbarelse till färdig text? Samtidigt som detta utreds ges en översikt över de utgåvor som finns och hur dessa relaterar till varandra. Angående författarfrågan skriver Searby att »det som satte pennan i Birgittas hand inte var hennes biktfäder utan hennes hjärtas rörelser». Slutsatsen blir att det är Birgitta själv som syns i texterna. Biktfäderna som bistod processen finns bara med i skymundan. Texterna ger en klar bild av Birgittas personlighet, fromhet och verklighetsförankring, skriver Searby.

Kapitel två behandlar receptionen av Uppenbarelserna. Här finns ett spann från att acceptera dem som Guds röst förmedlad genom Birgitta till att se dem som ett medel för henne att tillskansa sig makt och anseende. Searbys åsikt är att Uppenbarelserna skulle ha varit ett märkligt medel för att avsätta kungen och påverka påven, eftersom de